

Darko DUKOVSKI, Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana, Leykam, Filozofski fakultet u Rijeci, Zagreb, 2012., 713 str.

Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana najnovija je knjiga povjesničara Darka Dukovskog, profesora na Filozofskom fakultetu u Rijeci. U središtu pozornosti ove knjige, kao što je vidljivo iz naslova, Dukovski ne navodi isključivo kronološki tijek zbivanja europske povijesti 20. i 21. stoljeća, iako daje detaljan prikaz različitih razvojnih etapa, već ga zanima ponajprije vlastiti odnos prema prošlosti, a zrcaljenje povijesti shvaća u kontekstu stalne, svakodnevne borbe za slobodu i oslobođenje od svekolikih autoriteta koji iz svojih razloga nameću idealnu sliku (odraz) povijesti (str. 9).

Knjiga je podijeljena na šest glavnih poglavlja s potpoglavljima, a ima i predgovor, uvod, zaključno razmišljanje autora te imensko, pojmovno i mjesno kazalo. Na kraju svakoga glavnog poglavlja autor je donio vrlo bogat popis korištene znanstveno-stručne literature, koja može biti dodatni poticaj svima onima koji žele o suvremenoj povijesti Europe saznati još više.

U predgovoru (9–15) Dukovski nam objašnjava svoja polazišta, motivaciju i metodologiju, dok se najvažnije autorove teze mogu iščitati iz uvodnih razmatranja, u kojima on povijest Europe 20. i 21. stoljeća naziva Pandorinom kutijom (19–36).

U prvome poglavlju (»Europsko nasljeđe od Berlinskog kongresa do 1914: povijesne poveznice«) Dukovski naglašava kompleksnost i važnost svekolikih društveno-političkih, tehničkih, gospodarskih, kulturno-antropoloških i mentalnih mijena, koje su za posljedicu imale brz ukupan razvoj »Nove Europe«. Govori o civilizacijskoj, mentalnoj i političkoj podijeljenosti te naglašava kako su za većinu Europljana promjene postale zaštitni znak doba na pragu novoga stoljeća (40). Prijelom stoljeća predstavlja kraj čitavoga jednoga tradicionalnog načina života. Snažan proces industrijalizacije glavno je obilježje Druge industrijske revolucije. No navodi kako je Europa u tome razdoblju iskusila i prve veće posljedice općeg razvoja – demografski rast europskog stanovništva i prvi veći iseljenički val potkraj 19., koji se nastavio i tijekom 20. stoljeća. Autor navodi kako je jedna od važnijih posljedica i sve veće podvajanje društva na svijet bogatih i siromašnih te politička i društvena emancipacija žena. Europa je, prema autorovu mišljenju početkom 20. stoljeća bila i ostala središtem novih kulturnih i umjetničkih pokreta i pravaca. No za razliku od Zapadne Europe, stanovništvo velikog dijela Srednje i Jugoistočne Europe živjelo je u preindustrijskom društvu, u kojem su još uvijek bili nepoznati procesi industrijalizacije i modernizacije. Dukovski zaključuje kako promjene, iako su ih mogli osjetiti, nisu prihva-

tili stoga jer je to bila njihova prirodna obrana od nečega što nisu razumjeli. Autor nadalje navodi kako će upravo ta pojava tijekom prve polovine 20. stoljeća u brojnim slučajevima biti temeljni uzrok stalnih društvenih i idejno-političkih sukoba u tom dijelu Europe (44). Dukovski nadalje u ovom poglavlju zaključuje kako je nacionalizam proizveo rasizam (45) te donosi opis stanja i vanjskopolitika težnji s kraja 19. i početka 20. stoljeća svake od pojedinih vodećih tadašnjih europskih država (Velika Britanija, Rusija, Njemačko Carstvo, Francuska, Italija). Posebno se osvrnuo i na prilike i društveno-politička kretanja na prostoru Srednje Europe i Balkana (Austro-Ugarska Monarhija, Srbija, Rumunjska, Bugarska, Grčka, Turska, albansko, makedonsko, crnogorsko pitanje).

U drugom poglavlju pod naslovom »Usporednost uspona i padova« autor govori o razdoblju kriza (85) te o tome kako su kroz ta krizna razdoblja prolazile najrazvijenije države europskog Zapada. Posebno se osvrnuo na razdoblje velike svjetske gospodarske krize 1929.–1933. godine, koja je dotad bila najveća kriza u kapitalističkim zemljama te je podjednako snagom pogodila sve ključne grane gospodarstva, industriju, poljoprivredu, bankarstvo i financije, a ostavila je neizbrisiv trag na društvena i politička kretanja početkom 1930-ih, koja su se i dulje snažno osjećala (95). Dukovski zaključuje kako su gospodarske ne(prilike) uvelike pomogle buđenju ne samo nacionalnih osjećaja već i agresivnih nacionalizama pomiješanih s revanšističkim osjećajima kao u Njemačkoj i Italiji (95) te naglašava kako je gospodarska kriza nesumnjivo izazvala velike društvene i političke potrese u Europi (97). Donosi jasnu podjelu razdoblja od svršetka krize do izbijanja Drugoga svjetskog rata na tri etape (98–99). Nadalje, autor govori o mijenama, preobrazbi i novim putovima u tehnici i znanosti od početku 20. stoljeća do 1990-ih godina (100–105), ali i o razvoju društvenih znanosti i filozofije te preokretu u umjetnosti, književnosti i kulturi (106–119). Uz to ističe i važnost razvoja komunikacije i medija za opći razvoj Europe 20. stoljeća (133–135) te sporta kao čimbenika europskoga spajanja, ali i razdvajanja (136–138) i mode, kao jednog ne manje važnog obilježja 20. stoljeća (139–154).

Sljedeće poglavlje, »Europa između nada i razočaranja«, središnji je dio knjige. U njemu autor opisuje konzervativizam i progresivizam, pri čemu ističe kako nikad prije političke ideje i koncepcije nisu toliko utjecale na opće podvajanje europskoga političkog života koliko početkom 20. stoljeća (167). Osvrnuo se i na sukobe političkih ideja i koncepcija (171–175) te na stalnu mogućnost ratne katastrofe, opisujući je kao povijesnu sastavnicu »europskog mentaliteta« (176–185). Posebnu pozornost autor je posvetio Prvome svjetskom ratu i njegovim imperijalnim igrama, detaljno opisujući tijek rata, fronte i najvažnije bitke (186–215). Zatim govori o načelima uređenja poratnog svijeta (216–239) te o građanskoj demokraciji i uzrocima političke depresije u razdoblju od 1918. do 1939. godine (240–253). Razdoblje od 1925. do 1929. godine autor smatra razdobljem iluzije mira i stabilizacije te naglašava kako se ono može smatrati najmirnijim razdobljem europske međuratne povijesti (254–258). Autor ističe kako je to razdoblje predstavljalo »potragu za mirom« uz diplomatske pripreme za rat (259–274). Dukovski se osvrnuo i na prilike u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi u razdoblju između dva rata (275–282), a posebno detaljno razrađuje i analizira nastanak, oblikovanje i uspješnu instalaciju totalitarnih režima u nekim zemljama u međuratnom razdoblju. Ističe kako su oni temeljeni na specifičnim

političkim tradicijama – konzervativno-građanskim, nacional-liberalnim i revolucionarno-socijal-demokratskim i komunističkim te se zbog toga mogu podijeliti na »desne« i »lijeve« totalitarističke režime. Autor nadalje opisuje odnos zapadnih demokracija prema totalitarnim režimima, ističući politiku nemoći (329–333), a naglašava kako je usporedno s pojavom fašističkih ideologija došlo i do prvih otpora fašističkim političkim sustavima. Posebno detaljno razrađuje događanja vezana uz Drugi svjetski rat. Opisuje sam tijek rata, invazije, operacije, bitke, sudbonosne događaje na frontama, ali govori i o njegovu slomu i posljedicama (336–370). Veliku pozornost autor je posvetio hladnoratovskom razdoblju koje je uslijedilo od 1945. do 1991. godine u europskoj, ali i svjetskoj povijesti. Dukovski tu detaljno opisuje promjene koje su nastale u tom razdoblju (371–489). Uz to opisuje i glavne hladnoratovske političke procese: dekolonizaciju, neokolonizaciju te politiku nesvrstanih (490–495), a iluziju mira i politiku popuštanja s kraja 20. stoljeća smatra uvodom u globalizaciju i njezine procese (496–508). Autor je posebnu pozornost posvetio i oružanim sukobima te ratu u Rumunjskoj i Jugoslaviji potkraj 20. stoljeća, nazivajući te događaje eksplozijom balkanske »bačve baruta« (509–515). Na kraju poglavlja govori i o procesu ujedinjenja Europe, državama Europske unije od njezina postanka do prvih godina 21. stoljeća (516–522).

O »europskoj politici nasilja i mržnje kao političkom terorizmu« Dukovski govori u sljedećem poglavlju. Na početku se osvrnuo na fenomenologiju europskih nasilja i zločina 20. stoljeća. On ističe kako ona ne započinje svjetskim ratovima, nego analizom politike i mentaliteta nasilja prethodna stoljeća, poput kolonijalne uprave europskih država u Africi i Aziji, eurorasizma, antisemitizma, vjerske netolerancije i svih nacionalizama i šovinizama. Drži kako je 20. stoljeće i inače, bez obzira na dva svjetska rata, vrlo nasilno stoljeće (529–536). Nadalje govori o usponu europskog terorizma, odnosno o brojnim terorističkim i anarhističkim grupacijama u Europi, što datira od kraja 1960-ih do sredine 1980-ih godina. Autor govori i o raznim desničarskim organizacijama, strankama i skupinama, o europskoj krajnjoj desnici i kulturi nasilja, nazivajući je »supkulturom mržnje« (553–571). Posljednje poglavlje pod naslovom »Duhovno-vjerska vertikala Europe: put prema ekumeni« autor je posvetio duhovno-vjerskim pitanjima 20. i 21. stoljeća pri čemu ističe bitnu ulogu ekumenizam kao temelja za stvaranje jedinstva naroda i država. Naglašava kako je potrebno stvarati uvjete suživota različitosti te kako Europa i ekumenizam počivaju na priznanju i toleranciji različitosti. Zatim autor govori o ulozi Svete Stolice u 20. stoljeću i početkom 21. stoljeća, ističući njezin put od prestiža do mira i ekumenizma (578–594). Govori i o svijetu i duhovnosti europskog pravoslavlja (595–603), ali i o ostalim europskim kršćanskim vjerama (604–606) te o europskom židovstvu 20. stoljeća (607–612). Posebno mjesto u njegovim razmatranjima zauzeo je i ekumenski dijalog, koji autor ocjenjuje kao dijelom općega ljudskoga dijaloga suradnje i suživota, a posebice kao prvi i stvarni duhovni čin ujedinjenja europskih vjernika. Ovo je poglavlje Dukovski zaključio govoreći o odnosu europskog zapada i istoka prema vjeri te o crkvenim organizacijama (618–623). Slijedi kratki životopis nekih znamenitih i utjecajnih ljudi (humanista, političara, diktatora, gospodarstvenika, znanstvenika, umjetnika, javnih i kulturnih djelatnika), kako sam autor naglašava »važnih« i »manje važnih« osoba europske povijesti 20. i 21. stoljeća. Popis je to samo nekih važnijih osoba koje je autor odabrao i donio prema vlastitom sudu,

budući da je nemoguće nabrojati sve osobe koje su ključno utjecale pozitivno, ali i negativno, destruktivno i nazadno na sudbinu Europe i njezina stanovništva tijekom 20. i 21. stoljeća (625–670).

Na kraju umjesto zaključka autor donosi svoja razmišljanja o Europi 20. stoljeća. Analizirajući različita povijesna razdoblja Europe tijekom 20. stoljeća sve do najnovijih dana, autor zaključuje da Europa podsjeća najviše na otvorenu Pandorinu kutiju u kojoj je, i usprkos svemu razarajućemu oko nje, ostala slabašna, ali još uvijek živa nada. Prema njegovu mišljenju povijest Europe 20. stoljeća povijest je sukoba i ratova, neshvatljivih zločina i civilizacijskih katastrofa, ali i nedvojbena kulturnog, znanstvenog i gospodarskog razvoja. Iako bi neki rekli da je »pomirenje« s poviješću zalag budućnosti, Dukovski zaključuje kako se Europljani moraju pomiriti ne samo s poviješću već i unutar vlastite prepoznatljive kulture koja se dokida.

Valja naglasiti i činjenicu da je ovo djelo sveučilišni udžbenik suvremene europske povijesti, ponajprije namijenjen studentima, ali može služiti i kao priručnik za nastavnike povijesti. Autoru treba odati priznanje za velik uloženi trud u pisanju ovoga udžbenika. Dakako, ova će knjiga zasigurno naći poklonike i čitatelje izvan studentskog kruga. Koliko god ona bila znanstveno i stručno napisana, u isto vrijeme nije nepristupačna širem krugu čitatelja, svima onima koji žele saznati više o europskoj povijesti 20. stoljeća te je žele sagledati kao cjelinu u stalnoj mijeni, kako i sam autor ističe.

Andrea Roknić Bežanić